

33. ชื่อเรื่อง สถาปัตยกรรมวังเจ้าเมือง บริเวณ 7 หัวเมืองของปัตตานี

ผู้แต่ง วสันต์ ชีวะสารณ์

สถานที่พิมพ์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี คณะศึกษาศาสตร์

ปี พ.ศ. 2543

ชนิดเอกสาร งานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถาปัตยกรรมของวังเจ้าเมือง 7 แห่ง คือ วังเจ้าเมืองปัตตานี ยะหริ่ง หนองจิก รามัน ยะลา ระแงะ และสายบุรี ในด้านที่ตั้ง สภาพแวดล้อม รูปแบบและโครงสร้าง การใช้พื้นที่และลวดลายตกแต่ง พร้อมกับศึกษาประวัติศาสตร์ของระบบการปกครองบริเวณ 7 หัวเมือง ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่การศึกษาวังเจ้าเมืองต่อไป ผลการวิจัย พบว่าที่ตั้งและสภาพแวดล้อมของวังเจ้าเมืองในอดีตที่สร้างขึ้นอยู่ในพื้นที่ที่แตกต่างกัน เช่น ตั้งอยู่ในชุมชน ค่อนข้างห่างไกลชุมชน และอยู่ในชนบทห่างไกลชุมชน อาณาเขตของวังเจ้าเมืองซึ่งแต่เดิมมีอาณาเขตกว้างขวาง ต่อมาได้ถูกแบ่งแยกหรือทำกิจการอย่างอื่น จึงเหลือแต่เฉพาะพื้นที่ของวังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน วังเจ้าเมืองที่มีสภาพทรุดโทรมขาดการดูแลรักษา เช่น วังเจ้าเมืองรามัน ยะลา ระแงะ หนองจิก และวังเจ้าเมืองที่ได้รับการดูแลอยู่ในสภาพดี คือวังเจ้าเมืองยะหริ่ง และวังเจ้าเมืองสายบุรี ส่วนวังเจ้าเมืองปัตตานีมีการรื้อเรือนเจ้าเมืองเก่าทิ้งทั้งหมด และสร้างเรือนใหม่ทับบนพื้นที่เดิม รูปแบบและโครงสร้าง เรือนเจ้าเมืองบริเวณ 7 หัวเมือง มีรูปแบบแตกต่างกันเรือนที่มีรูปแบบเรือนมุสลิม เช่น เรือนเจ้าเมืองปัตตานี รามัน และยะลา เรือนแบบผสมผสานยุโรป เช่น เรือนเจ้าเมืองยะหริ่ง เรือนที่ได้รับอิทธิพลจากอินโดนีเซีย เช่น เรือนเจ้าเมืองสายบุรี เรือนที่ได้รับอิทธิพลจากตรังกานู เช่น เรือนเจ้าเมืองระแงะ และเรือนที่มีรูปแบบคล้ายสถานที่ราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่น เรือนเจ้าเมืองหนองจิก ข้างที่ก่อสร้างเรือนส่วนใหญ่เป็นช่างพื้นเมือง ช่างชาวจีน ตรังกานู และอินโดนีเซีย โครงสร้างของเรือนเป็นแบบเรือนชั้นเดียวใต้ถุนต่ำปิดทึบและใต้ถุนสูงเปิดโล่ง เรือนสองชั้นแบบชั้นล่าง ก่ออิฐฉาบปูนชั้นบนโครงสร้างไม้ เรือนชั้นเดียวและสองชั้นโครงสร้างไม้ทั้งหลัง การใช้พื้นที่ เรือนเจ้าเมืองทั้งหลายสร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยและว่าราชการอยู่ในเรือนเดียวกัน ดังนั้นการวางผังเรือนจะจัดพื้นที่ว่าราชการให้มีขนาดใหญ่ และอยู่ส่วนหน้าของเรือน ภายในเรือนกันเป็นห้องต่างๆ และมีโถงทางเดินติดต่อไปยังส่วนอื่นๆ ของเรือน หากเจ้าเมืองใดมีเครื่องญาติและบริวารมาก จะสร้างเรือนแยกอยู่ต่างหาก สำหรับครัวแต่เดิมจะสร้างเรือนแยกไปอีกหนึ่งหลัง แต่ละเรือนเจ้าเมืองจะมีบ่อน้ำไว้ใช้อย่างน้อย 1 บ่อ อาจอยู่ในเรือนหรือนอกเรือนลวดลายตกแต่ง เรือนเจ้าเมืองแต่ละแห่งมีการใช้ลวดลายตกแต่งเรือนมากและน้อยแตกต่างกัน วัสดุที่ใช้ตกแต่ง เช่น ไม้ฉลุ ทำแบบลูกฟัก ทำบัว โลหะฉลุ และลวดเหล็กหล่อ ลวดลายที่ใช้ตกแต่งส่วนใหญ่ใช้ลวดลายแบบพรรณพฤกษา แต่ในเรือนเจ้าเมืองระแงะใช้ลวดลายทั้งแบบพรรณพฤกษา อักษรอาหรับ ลายเรขาคณิต และลายอื่นๆ ที่บริเวณส่วนต่างๆ ของเรือน เช่น ด้านล่างสุดของฝาผนังภายนอก ฝาผนังภายใน วงกบ ประตูหน้าต่าง บานประตูหน้าต่าง ชุมประตู ช่องแสง ช่องระบายอากาศใต้หลังคา เเชิงชาย และสันหลังคากระบบการปกครองบริเวณ 7 หัวเมือง มูลเหตุของการแบ่งแยกเมืองปัตตานี

ออกเป็น 7 หัวเมือง เนื่องมาจากการทำสงครามและก่อกบฏกับสยามตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รวม 4 ครั้งจึงนำไปสู่การแบ่งแยกปัตตานี ออกเป็น 7 หัวเมือง คือ เมืองปัตตานี ยะหริ่ง หนองจิก รามัน ยะลา ระแงะ และสายบุรี ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้มีการแต่งตั้งเจ้าเมืองเพื่อปกครอง 7 หัวเมือง ขึ้นเป็นครั้งแรกและมีการแต่งตั้งเจ้าเมืองอีกต่อมารวม 9 ครั้ง จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ยกเลิกระบบการปกครองจาก 7 หัวเมืองให้รวมเป็นเมืองเดียวกันขึ้นอยู่กับข้าหลวงมณฑลนครศรีธรรมราช สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้จัดตั้งเป็นมณฑลปัตตานี แบ่งออกเป็น 4 เมือง คือ ปัตตานี ยะลา สายบุรี และนราธิวาส และต่อมาได้เปลี่ยนเป็น 3 จังหวัด คือ จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส จนถึงปัจจุบัน